

ISSN 2367-7031 / www.piron.culturecenter-su.org

БРОЙ # 10 / ИЗВЪНРЕДЕН БРОЙ 2015

ЮЛИЯ КРЪСТЕВА. ФОРМА И СМИСЪЛ НА БУНТА

URL: <http://piron.culturecenter-su.org/wp-content/uploads/2015/06/2015-10-mbodakov-okolo-novi-formi-na-bunta>

Около Нови форми на бунта

Марин Бодаков

Съвместна публикация с [Култура, бр. 34 \(2783\), 17 октомври 2014.](#)

На 26 септември т.г. Софийският литературоведски семинар организира разговор върху лекцията на проф. Юлия Кръстева „Нови форми на бунта“, произнесена по-рано същия ден в Аулата на СУ „Св. Климент Охридски“ (превод на лекцията, дело на Дарин Тенев, може да бъде прочетен в [бр. 29 на „Литературен вестник“](#)). В този брой представяме основните тези на участниците на ръководения от Миглена Николчина семинар, а техният пълен текст е публикуван също на страниците на [„Литературен вестник“, бр.30](#). Единствено тук може да бъде прочетен [коментарът на Юлия Кръстева](#), направен след изказванията на Мария Калинова, Камелия Спасова, Амелия Личева, Дарин Тенев и Александър Къосев.

Според **Мария Калинова**, в лекцията си проф. Кръстева изследва възможността за осъществяване на нови връзки с другия. За да осъществим бъдещи отношения, продължи тя, трябва да подкопаваме старите. Дали можем да прекъснем връзките с миналото или можем да изберем минало и традиция, е въпрос, който много силно импонира в България - както през Възраждането, така и за поколението на 90-те години на ХХ век. Към поставянето под въпрос на традицията можем да прибавим и необходимостта от появата на особена фигура на авторитет, каквато е „въображаемият баща“ при Кръстева – онзи, който ме е предшествал, който ме кара да вярвам и може би има смисъл на „добрия пример“? Именно във фигурата на „добрия баща“ и възможността на разпознаването на нейната поява се концентрира, според Калинова, лекцията на Кръстева, посветена на новите форми на бунта. Калинова даде пример с филма на Алехандро Иняриту, посветен на атентатите на 11 септември 2001 г., който показва колко сме зависими етично от това разпознаване. Може би в логиката на крайното зло, която изследва Кръстева, работи тъкмо неспособността да се приближаваме към другия, невъзможността да разпознаем нищо свое у другите – а именно общите страхове, общия ужас от падението и отхвърлянето в смъртта. Като че ли именно психоанализата, изкуството, преоткриването на различните религиозни преживявания и хуманитарните науки могат да

бъдат инструменти на този бунт - като техники за обезсилване на идеологиите, заключи Калинова.

Камелия Спасова сподели, че лекцията на Кръстева ни припомня силата не само на ницшеанския жест на сериозното поставяне под въпрос на установените норми и практики, но и силата на непредубеденото психоаналитично разпитване на интимното пространство, което е способно да чуе и отвори „вътрешния опит“. Свързаността на личността с вътрешния опит е посочена в лекцията и като ресурс за политически жест на съпротива отвъд политическите апарати, които се стремят да усвоят или блокират такива жестове за промяна. Спасова откри три форми и техники, които, според Кръстева, позволяват на всеки от нас да изрече: „аз се бунтувам“ – и настоя да осмислим: **1.** Езикът като бунт: изкуството, съзидателността, литературният опит и революцията в поетическия език; **2.** Психоанализата като вход към интериорните драми и сингулярността на вътрешния опит; **3.** Вратата и знанието, както и възможността за диалог помежду им по преизобретяването на хуманизма в началото на ХХІ век. Според Спасова, в психоаналитична перспектива лекцията откроява две логики на „вслушване“ във вътрешния опит - желанието да знаеш (или пътя на изследвателя в лабораторията по изграждане, разграждане и прераждане на субекта) и нуждата да вярваш (или пътя на идеализацията). Желанието да знаеш е онагледено с детето, което вече говори - неговият изблик от въпроси използва езика и символния регистър за своите изследователски и игрови задачи. Нуждата да вярваш, продължи Спасова, е представена от юношата, боледуващ от идеалност при отпадане от/недостатъчност на идеалния обект. Затова рискът, който подчертава Кръстева под формата на въпрос, е „Дали това боледуване от идеалност не се дължи на това, че сме отrekli нуждата от идеали?“

Спасова постави три групи въпроси към Юлия Кръстева: **1)** В чий глас се вслушваме по-често: в гласа на детето, което пита и играе; или в гласа на непълнолетието, което няма смелостта да знае и чиято нужда да вярва лесно се изражда в нов тип nihilизъм? **2)** Кога моментът е назрял, за да се направи революция, включително да се отвори път за революция в себе си? Ами ако този моментът никога не идва, а вместо него имаме безкрайно повторение, опустошение, немота? **3)** Кой са новите форми на бунта и траят ли тези форми? И на финала постави въпроса за бунта в литературоведска светлина – коя форма е по-подходяща за бунт: трагическата („Антигона“) или комическата („Облаци“) парадигма?

Според изказването на **Амелия Личева**, в момент на пълна интелектуална безизходица у нас твърденията на Юлия Кръстева колко важен е индивидуалният бунт са ключови, защото тя ни напомня за бунта извън фактора режим, за разбунтуването срещу статуквото, за излизането от себе си, поставянето под въпрос, поглеждането с очите на другия. На българското общество, смята тя, не му достига именно излизането от себе си, поглеждането навън, напускането на ъглите, в които е изтикан духовният елит. Според нея, най-окуражаващото послание е в тезата, че всеки от нас е в състояние да се опита да разшири аза си, за да стане по-достоеен за собствените си критерии.

Дарин Тенев изненадващо цитира стихотворение "Юлия Кръстева" от японския поет и учен Фудзии Садакадзу: *"1941 година Юлия се ражда, от България/ в деня, когато умира Марина Цветаева/ Юлия се ражда, „богинята на истината“...* Неговата централна теза беше, че Юлия Кръстева в лекцията си не просто повтаря Фройд и не се опитва просто да каже, че трябва да надградим нуждата да вярваш (с океанното чувство, а после и с любящия баща) с желанието да знаеш. Начинът, по който тя въвежда въпросителния знак, поставянето

под въпрос на най-сериозното като възможно решение на боледуването от идеалност, подсказва, че въпросителният знак, въпросът трябва да се върнат по-рано - да се впишат още на нивото на нуждата да вярваш и така да предложат една особена - бунтовна - форма на вярване, при която не се страхуваме да поставяме под въпрос точно онова, в което вярваме. Така не се минава направо към отчаяно и nihilистично действие, което би унищожило вярата и идеалите цялостно, а чрез желанието да знаеш се поддържа нуждата да вярваш. Рамките, които позволяват това поставяне под въпрос (такива рамки са литературата, университетите, психоанализата), са крехкото постижение на Европа, на "нашата тъй крехка Европа", както казва Кръстева - и те трябва да бъдат запазени и развити, заяви Дарин Тенев.

Последен взе думата **Александър Кьосев**, който реши да коментира само възловото изречение, с което Кръстева цитира един аржентински професор, но зад което и тя самата изцяло стои: **„...преди да вдигнеш революция в квартала, трябва да направиш революция в себе си...”** Тук има амбиция за истинско преобръщане на идеята за революция и бунт, подчерта Кьосев, революцията вече не отваря линейното време към ново летоброене в социалния свят и обществения договор, не напред и нагоре в прогресистки хоризонти, а обратно, назад, в пропастите на индивидуалното и психическия живот. Александър Кьосев призна, че е бил поразен от едновременното сходство и несходство на цитираното от Юлия Кръстева с формулираното от младия Шилер в прочутата му поредица „За естетическото възпитание на човека в поредица от писма”: **„...всяко подобрене в политическата област трябва да произлиза от облагородяването на характера...”**. От този момент, продължи той, идеята за революция чрез облагородяване на индивида, една по същество утопична етическа и културна програма, има всевъзможни варианти. През XIX век едно не е подлежало на съмнение, продължи Кьосев - метафоричната „вътрешна революция” е била противопоставена на външната, неметафорична политическа революция, извършена със сила, разрушения и терор. Промяната и усъвършенстването на себе си е трябвало да измести и замени революцията от френски тип – тази в обществото, правовия ред и институциите. Не да я предхожда, както е при Кръстева, не да направи едното преди другото, а да избере едното вместо другото.

Преди да чуе лекцията на Кръстева, Александър Кьосев е бил убеден, че въпросната алтернатива е устойчива антиномия на европейската модерност. Нещо повече, бил е убеден, че фройдизмът подрива и двете програми – и революционната за политически бунт навън, и духовната за усъвършенстване навътре - защото взривява тяхната обща философска предпоставка, а това е картезианският субект, тотално прозрачен на себе си, достигнал до точката на самоподдържащата се, отчетлива истина в Cogito. Субектът – това условие за революционно действие, субектът – това условие за нравствено самоусъвършенстване, след Фройд, е пропукана конструкция, в която пластът съзнание е удвоен с друга, тъмна и смътна област, която той не владее и контролира: това прави и двете програми съмнителни. Затова, според Кьосев, „възвисяванията” се разкриват като феномени с двойно дъно – те всъщност са рационализации и сублимации, лекуване на ранни травми, а не чисти, безкористно-алтруистични императиви и морални/политически програми.

С оглед на всичко това, според Кьосев, изложеното от Юлия Кръстева се разкрива като троен исторически ход на мисълта – идеята за революция е била конкурирана и измествана от идеята за вътрешно, духовно възвисяване, но и втората идея, тази за морално и интелектуално възвисяване след Фройд, е трябвало да бъде изместена от друга,

психоаналитична - за революция, разбираана като връщане назад, преработване на най-дълбинни първични травми, лекуване на особените заболявания на идеалното. Причината е, твърди тя, че днес сме видели с очите си как всички ценности, програми, блага и социални утопии могат да стигнат до репресивни клишета и да разкрият потенциално тоталитарния си характер. Ето защо, резюмира Кьосев, революцията не е възможна в застинала, монолитна субектност - без истински човешки, т.е. душевен живот, а той самият не е възможен иначе, освен като драма и „поставяне под въпрос” на всички ценностни и идентичностни застиналости. Бунтуването спрямо себе си е предусловие за всички други бунтове.

Кьосев постави на Кръстева няколко въпроса: Дали в „...преди да вдигнеш революция в квартала, трябва да направиш революция в себе си...”, незабележимият предлог „преди” е метафора или трябва да се тълкува буквално, като темпорално предхождане? Ако е метафора, как бихме могли да конкретизираме смътните ѝ конотации? Ако трябва да се разбира буквално, то колко преди - една седмица, един месец, година, години? Въпросите, веднага уточни той, не са пародийни – известно е, че психоаналитичните сеанси могат да траят години, а общуването между пациент и психоаналитик е бавен и трудно завършващ процес. „Практическият революционер би попитал: докога трябва да чакам? Кога ще свърши това поставяне на себе си под въпрос, за да започнем да действваме?”

Ако допуснем, че всъщност революцията в себе си не предхожда темпорално, а тече паралелно с външните усилия за социално подобряване и справедливост – то възниква друг въпрос, твърде философски – какво представлява външното действие на поставилия себе си под въпрос субект? И още, продължи Александър Кьосев, как преминаващият през процес на психоаналитично общуване агенсу, т.е. двигател на действието, отразява вътрешния си, революционен душевен живот във външните си революционни действия? Третият му въпрос гласеше: общуването между пациент и психоаналитик е интимен процес и създава нови връзки с другия, нова социалност, по-точно микросоциалност. Как е възможен преходът от тази микросоциалност към макросоциалността, сиреч към масите, към тяхната солидарност, тяхното спечелване за кауза? Психоаналитичното общуване е скъпо нещо, припомни той, особено ако трае години. Как да го доведем това луксозно благо до бедните гета и младежите, които ги обитават? По кои педагогически канали ще въведем гневните им души в „тайната да се наслаждаваме на доброто, без да се ядосваме на злото”. „Авторството на последния въпрос не ми принадлежи”, каза Кьосев и отново ни върна към самия Шилер, като цитира мисълта му вече в цялост, в яснотата на радикалното ѝ питане: „...всяко подобрене в политическата област трябва да произлиза от облагородяването на характера, но как може да се облагороди характерът под влиянието на едно варварско държавно устройство?”. Известно е, че Шилер препоръчва разрешаването на този порочен кръг да стане чрез освобождаващата сила на безкористното изкуство-игра, припомни той, но известно е, че нито играта, нито изкуството, нито красотата през XX век успяха да спасят света от неговите радикални злини. Какво тогава, попита Александър Кьосев, да правим с плашещата взаимозависимост между външната революция, невъзможна без вътрешната, и вътрешната революция, немислима във „варварското държавно устройство” (т.е. немислима без подходящи социални условия - права, равенство пред закона, справедливост, признание)?